

Libuše Čizmarová

Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i.

Dialektologické oddělení

Brno

ORCID: 0000-0003-0865-5004; e-mail: cizmarova@ujc.cas.cz

X^a lgo p² 'r uqdgp^lč' r t qf^p a p^lč' r gr v^k xp^lč' r t q r t k^l p^l u^l xp^l ' a uq d {
.....' x' p^a g p^l t q x l p " g - v l p { ,

Abstrakt: Příspěvek vychází ze zaměření autorky na nářeční apelativní a propriální slovní zásobu v češtině. Vzájemné ovlivňování a prolínání obou složek je ilustrováno na příkladech ze dvou obcí – z Hlohovce, obce s původně chorvatským obyvatelstvem na pomezí východní Moravy a Rakouska, jejíž název byl zřejmě uměle vytvořen na základě mylné interpretace apelativního východiska jména obce (jméno *Hlohovec* patrně nesouvisí s apelativem *hloh*, ale se slovesem *ležet*), a z Rácova na Jihlavsku na Českomoravské vysočině, kde v důsledku zániku regionálního apelativa došlo k mylnému chápání motivace pomístního jména a jeho přetvoření ve jméno nové, předpokládající zcela jinou motivaci (*M/močihuba* : *MozciHuba* : *Mučí Huba* : *Mlčí Huba* -> *Tiché údolí*, *Mlčící dolina*).

Klíčová slova: čeština, dialektologie, onomastika, apelativa, oikonyma, anoikonyma.

Abstract: The Mutual Influence of the Appellative and Proprial Lexis in the Dialects of the Czech Language. The article is based on the author's academic interest in dialectological vocabulary and proper names. The two sectors' mutual influence is illustrated by means of examples from two locations: *Hlohovec*, a village on the East-Moravian and Austrian border, the name of which was presumably coined as a consequence of a false interpretation of its appellative basis (*Hlohovec* is probably not related to the appellative *hloh* 'hawthorn', but to the verb *ležet* 'lay'), and Rácov in the Jihlava region of the Bohemian-Moravian Highlands where the local appellative perished and an anoikonym was falsely understood and transformed into another one with a different motivation (*M/močihuba* – 'heavy drinker': *MozciHuba* : *Mučí Huba* : *Mlčí Huba* 'mouth is quiet' -> *Tiché údolí* 'quiet valley', *Mlčící dolina* 'silent dale').

Keywords: Czech language, dialectology, onomastics, appellatives, place names, minor place names.

V brněnském dialektologickém oddělení ÚJČ AV ČR, v. v. i., máme široký záběr práce: několik desetiletí jsme pracovali na šestidílném *Českém jazykovém atlasu (ČJA)*, který knižně vycházel v letech 1992–2011 a jehož 2., elektronické a doplněné vydání je k dispozici na webové stránce ústavu ve dvou variantách, PDF¹ a HTML², jež se v současnosti dokončuje.

* Práce používá data, které poskytuje výzkumná infrastruktura LINDAT/CLARIAH-CZ (<https://lindat.cz>) podporovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky (projekt č. LM2018101).

Publikace vznikla s podporou na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

¹ <http://cja.ujc.cas.cz/>, 17.07.2020.

² <https://cja.ujc.cas.cz/e-cja/>, 17.07.2020.

Obr. 1. Český jazykový atlas (foto z archivu dialektologického oddělení ÚJČ)

V letech 2005–2010 jsme intenzivně pracovali na on-line *Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku* (SPJMS), který je rovněž přístupný veřejnosti³. Práce na slovníku zatím probíhá v utlumeném režimu, doplňuje se a reviduje materiál, revidují se zpracovaná hesla. Nyní je hlavní náplní naší práce on-line *Slovník nářečí českého jazyka* (SNČJ)⁴, na jehož vytváření se soustředíme teď už desátým rokem. Pro léta 2020–2022 jsme dostali grant od Ministerstva kultury zaměřený především na nářeční morfologii; o tom pojednají kolegyně. Kromě toho jsme zapojeni do mezinárodních úkolů nářeční lexikografie, kterými jsou *Evropský jazykový atlas*⁵ a *Slovanský jazykový atlas* (letos vyšel pod českou redakcí 9. svazek foneticko-gramatické řady *Reflexy *tort, *tolt, *tert, *telt, *ort, *olt* – o tom pojednají kolegyně)⁶.

Vzhledem k tomu, že pracujeme s nářečními apelativy i proprii, a to s oikonymy, anoikonymy i antroponymy, často se potýkáme se složitými vztahy mezi těmito rovinami, které se navzájem ovlivňují a prolínají. Pokud chceme jít k původu slova a jeho motivaci, musíme někdy vyvinout až detektivní úsilí. ČJA je sice především jazykový

³ <http://spjms.ujc.cas.cz/>, A–F, 17.07.2020.

⁴ <http://sncj.ujc.cas.cz/>, 17.07.2020.

⁵ http://www.lingv.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=81&Itemid=107, 17.07.2020.

⁶ <http://slavatlas.org/index.html>, 21.07.2020.

atlas, ale lze ho považovat i za svým způsobem výkladový slovník, ne slovník etymologický, ani SNČJ ve struktuře hesel nevychází přímo z původu slov; ale jak v ČJA, kde je v komentářích u jednotlivých položek původ slov zohledněn, tak v SNČJ při výběru hesel a strukturování heslového odstavce bereme na etymologii slov zřetel.

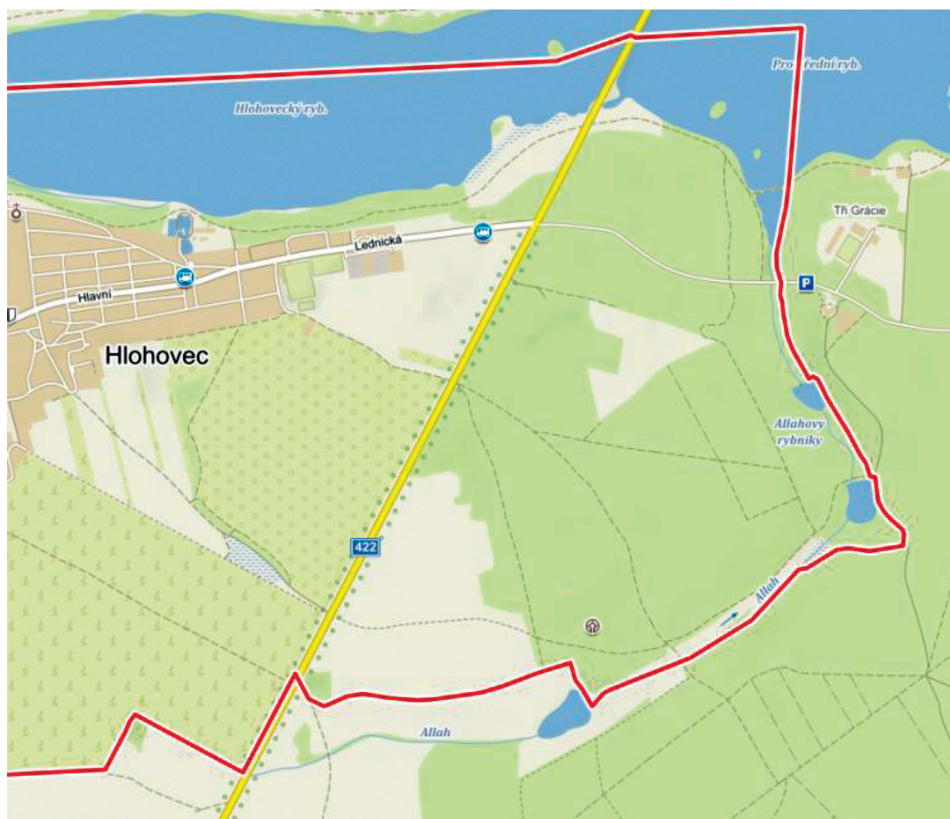
Poznámka: Právě z důvodu provázanosti roviny apelativní a propriální, a protože máme z obou sfér množství materiálu, pracujeme na hypertextovém provázání všech tří uvedených projektů. Např. v SPJMS se u jména, které vychází z apelativa, jež je obsaženo v ČJA nebo SNČJ, objeví proklik na místo v odkazovaném díle, kde se dané apelativum objevuje. A naopak – pokud je v těchto dialektologických dílech zpracováno nějaké apelativum, které motivovalo vznik pomístního jména, objeví se u něho proklik na SPJMS.

Nejzajímavější práce tohoto druhu byla na SPJMS, kde při určování původu a motivace jednotlivých pomístních jmen hrálo roli nejen nářeční zázemí, ale i způsob tvoření a výskyt konkrétních proprií v daném místě, často i německé podhoubí, morfologie místního terénu, okolní jména a další skutečnosti. Můj příspěvek bude tedy částečně dialektologický, částečně onomastický.

Z mnoha případů uvedeného druhu jsem si vybrala dva, kdy východiskem bude onomastika, vyjdu z oikonyma nebo anoikonyma, odkud se dostanu k dialektologii i antroponomastice. Nejdříve se zaměřím na jihomoravskou vesnici Hlohovec. Obec má asi 1 300 obyvatel a leží na jihovýchodním okraji Moravy nedaleko rakouských hranic, do r. 1919 k Rakousku patřila. Pokud jde o místní jazyk, nejenže se zde dnes mísí vlivy okolního východomoravského dialektu a němčiny, ale vesnice pravděpodobně povstala ze spáleniště po husitských válkách v roce 1570, kdy byla kompletně znovu vybudována a osídlena Chorvaty; Hlohovec totiž patří do skupiny obcí ležících v 16. století na pozemcích Liechtenštejnů, kteří Chorvaty na jižní Moravu pozvali z jejich domoviny, kde tehdy zuřily boje s Turky. A tak v jazyce i v pomístním názvosloví obce jsou dodneška patrné i vlivy chorvatštiny.

Na jméně obce lze demonstrovat, jak bez znalosti místního dialektu se jeho motivace a východisko těžko určuje. Jméno *Hlohovec* na první pohled vypadá, že pochází od dřeviny jménem *hloh* (polsky *glóg*) a že bylo motivováno místním porostem. Četná jména obcí jsou v češtině skutečně odvozena právě od názvů dřevin, např. *Lipovec*, *Habroveč*, *Borkovany*, *Dubová*, *Jedlová*, *Březí*, *Smrčí* apod. Zdá se tedy, že jméno *Hlohovec* patří do této skupiny místních jmen. Jako vycházející ze základu *hloh* vykládá toto jméno i slovník Ladislava Hosáka a Rudolfa Šrámka *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I, A–L* (Hosák, Šrámek, 1970, 260). Jméno je to celkem nové, podle Hosáka a Šrámka je poprvé zmíněno až v roce 1817 ve spojení *obec lohovská*, a to v *Hlohovecké pamětní knize z r. 1846* Karla Vyhlídala (Vyhlídál 1929, 5). Stejně přídatné jméno, *lohovský*, se podle této knihy datuje z roku 1843, z roku 1848 je pak doklad přímo na jméno obce – v *Lohovci*, a údajně teprve v roce 1924 se poprvé uvádí dnešní podoba jména *Hlohovec* s počátečním *H-*. *Vlastivěda moravská – Břeclavsko* (Vlastivěda moravská – Břeclavsko, 1969, 406) řadí první uvedení jména *Hlohovec* do roku 1920 a píše rovněž, že „český název je od množství hlohu“.

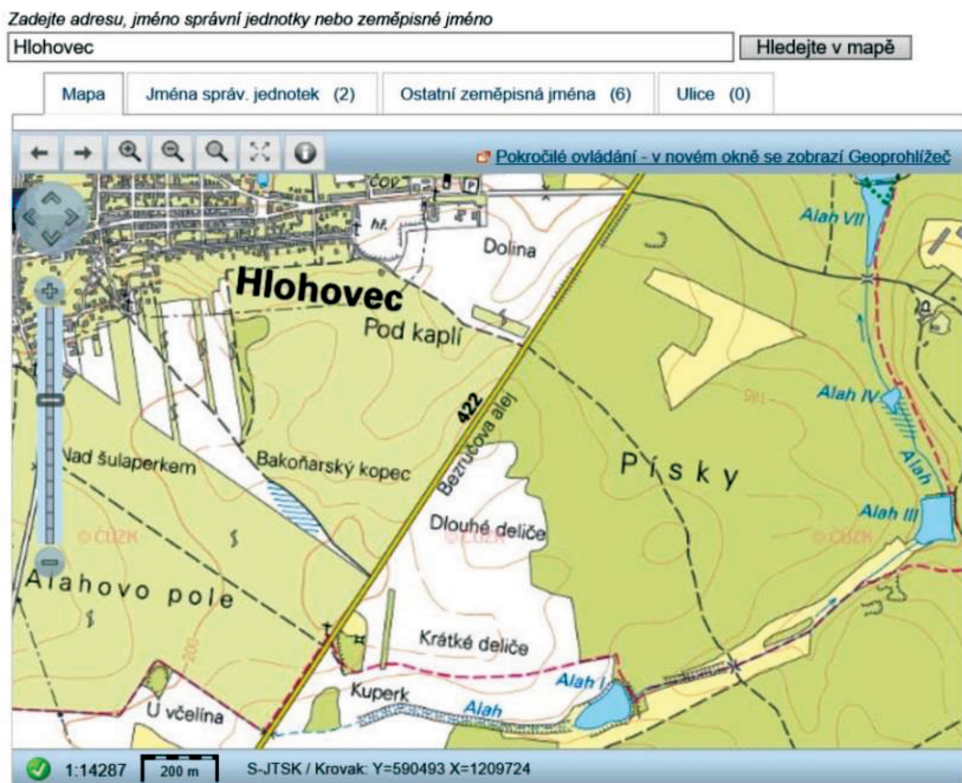
Problém je v tom, že starší je jméno s počátečním *Loh-*, ale podoba *loh* pro hloh se na východní Moravě vůbec nevyskytuje, v archivním materiálu Ústavu pro jazyk český AV ČR je doložena pouze z Čech a z okolí Žďáru nad Sázavou. Na ostatním území Moravy je pouze *hloh*, na části Slezska *glog*. *Loh* není ani v chorvatštině,

Obr. 2. Výřez z mapy Hlohovce podle české internetové a mobilní mapové aplikace *mapy.cz*⁷

takže si jméno nepřinesli ani noví osadníci v 16. století, chorvatsky se tato dřevina jmenuje *glog*. Jméno *Hlohovec* je tedy patrně nové, vytvořené uměle někým, kdo znal nářeční jméno *loh* pro hloh z Čech, *Lohovec* vysvětlil jako *Hlohovec* a takto bylo jméno „pospisovněno“ a nově zapisováno, třebaže v místním nářečí stále zůstává *Lohovec*. Kde však toto jméno vzalo? Určitě není odvozeno od názvu hlohu, jak bylo uvedeno výše, ale mohlo by souviset se slovesem *ležet*. Podle *Etymologického slovníku jazyka českého* Václava Machka (1968, 329) existovaly v praslovanštině čtyři příbuzné kořeny, **lež-*, **leg-*, **lož-* a **log-*, a jméno *Lohovec* může navazovat na poslední z nich. Tento kořen je obsažen např. ve slovech *přiloh* ‚úhor‘, *obloha*, *výloha*, *vloha* apod. a vždy nese obecný význam ‚ležení‘ nebo ‚to, co leží‘. Nová vesnice (nebo možná nový neobydlený objekt, který nesl pomístní jméno, jež se po vybudování vesnice stalo místním) byla položena, založena, a proto motivací pro její pojmenování mohla být právě

⁷ <https://mapy.cz/>, 9.07.2020.

Obr. 3. Výřez z mapy Hlohovce podle *Geoportálu ČÚZK*⁸

tato skutečnost. Kořen slova *log-* mohl přijít z chorvatštiny nebo může být původu domácího, protože jako už praslovanský byl vlastní oběma jazykům. V češtině v době příchodu Chorvatů na Moravu už hláska *g* nebyla, ve 12.–13. století prodělala změnu v *h*, takže pokud tento základ přišel s chorvatštinou, prostě se češtině přizpůsobil tak jako ostatně během času celá původní mluva příchozích Chorvatů.

Vzájemné vlivy dialektu a pomístního názvosloví jsou viditelné i na dalším příkladu z Hlohovce: katastrem obce protéká potok jménem *Allah*, na české mapové aplikaci *mapy.cz* psáno takto se dvěma *l*, na němž leží soustava rybníků nazvaných *Allah I* až *Allah VII*, všem dohromady se říká *Allahovy rybníky*.

V SPJMS jsou zachycena i pomístní jména v sousedství potoka, *Alahovo pole* a *Velké Alahovo pole* (psáno však s jedním *l*). Na současné mapě *Geoportálu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního* se rovněž objevuje psaní s jedním *l*, *Alah*, *Alahovo pole*.

⁸ <https://geportal.cuzk.cz>, 13.07.2020.

1. Aloch 1 Zanikl u Valtic (Mikulovsko) v trati Allachfeld. 2 1410 zu Aloch, Jenne; 1414 Aloch, Bretholz, Urbar; 1570 Allach, Jenne. 5 MJ: z něm. álloch „úhoří prohlubeň“. ČV —; Prof —.

Obr. 4. Heslo **Aloch** v publikaci Hosáka a Šrámka *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*

Co má však Hlohovec společného s muslimskou nejvyšší bytostí Alláhem? Jistěže vůbec nic. Tereziánský katastr ze 40. let 18. století uvádí německou podobu Allahova pole: *In allach Feld*. Podle Hosáka a Šrámka (1970, 45) jde o mylný lidový výklad jména zaniklé obce *Alloch*, které vzniklo z německého *Al-loch*, tedy ‘úhoří díra’. O zaniklé vesnici *Aloch* se zmiňuje i Miroslav Geršic (2013, 42) v knize *Příchod Chorvatů na Valticko a knížecí rod Liechtenštejnů*.

Z německého dokladu uvedeného v tereziánském katastru však vidíme, že k záměně *Alloch* v *allach* došlo už v němčině a čeština podobu *allach*, *Allah* jen přejala. Z historických dokladů je zřejmé, že odedávna je běžné psaní s *l* i s *ll*. Hosák a Šrámek uvádí příklad *zu Aloch* z roku 1410, který je přebrán z publikace Rudolfa Jennea *Documenta Lichtensteiniana*, vydané ve Vídni r. 1910, a příklad *Aloch* z Bretholzova *Urbáře* z roku 1414. Na druhou stranu existuje doklad na psaní *ll* z 1453⁹. Jak se však z *Alloch* stal *Allach* a pak i *Allah/Alah*? Tady se konečně dostáváme k dialektologii. Zdvojené *l* se jako na většině území češtiny v dané nářeční oblasti vyslovuje jako jedno *l* a také zde dochází k asimilaci znělosti před pauzou, takže *Allach* a *Alah* se vyslovuje stejně. A k záměně [Aloch] > [Alach] ve výslovnosti dále mohla přispět mírně zaokrouhlená výslovnost hlásky *a*, typická pro část Moravy a severní Rakousko a Maďarsko, hyperkorektně pak *o* mohlo být vnímáno jako zaokrouhlené *a*. Tedy: *Al Loch* ‘úhoří díra’ > splynutím *Alloch*, výslovnost [Aloch], hyperkorektně pak psáno *Alach*, to vyslovováno stejně jako *Allah*, odtud tento zápis, příklon k antroponymu *Allah* a v češtině vznikl posesivních adjektiv *Allahovy* (*rybníky*), *Allahovo* (*pole*).

Německá varianta *Allachfeld*, kterou uvádí Hosák a Šrámek, ani varianta *in allach Feld* z Tereziánského katastru totiž nevyovídá nic o tom, že by část *Allach* byla v němčině vnímána jako antroponymum. Motivačně je to patrně jen pole na místě bývalé obce toho jména. V češtině však povědomí o zaniklé obci zmizelo, takže byla volná cesta k jeho chápání jako antroponyma a ke vzniku uvedených jmen, *Allahovy*

⁹ 1453, 13. Juli, Wien: *Schiedsgerichtliche Güterteilung des Hans und Heinrich v. Liechtenstein-Nikolsburg nebst Geschwistern und ihres Geschwisterkindes Wilhelm v. Liechtenstein-Nikolsburg*. Danach erhalten erstere u.a. das Schloß Feldsberg nebst Stadt und Vorstädten, Geltscheins, Garsental, Ketzleinsdorf, Potendorf, Schretenperg, Beheimischen Krut, Schirmanstorff, Allach, Reintal, Walterskirchen, Erpurkh, Wetzleinstorff, Poystorff, Hederstorff, Wilhamstorff mit ihren Zugehörungen (Liechtenst.Reg. in Heimat. Beibl.Nr.5-1956-S.20). Oba doklady jsou uvedeny na <https://www.liechtensteinove.cz/cz/objekt/allach/83/>, 14.07.2020.

rybníky a *Allahovo pole*, kde se od jména *Allah* odvozuje přivlastňovací přídavné jméno jako od skutečného osobního jména. Nejspíš proto se stále udržuje i zápis s *ll*, protože s *ll* se píše i podoba jména muslimského proroka.

Nyní obraťme pozornost k dalšímu tématu, a to dál na západ, na Českomoravskou vysočinu do malé obce Rácov, kde se jedno slovo postupem času stalo z nářečního apelativa antroponymem a později anoikonymem a jako takové pak bylo tak zdeformováno, že vybízí ke zcela nové interpretaci, jež ovlivňuje i okolí místa.

Na počátku byl dotaz z Českého úřadu zeměměřického a katastrálního, zda a jak vyhovět požadavku z malé obce Rácov na Českomoravské vysočině. V roce 2015 přišli Rácovští s žádostí o změnu jména zalesněného areálu jihovýchodně od obce, pro který katastrální mapa tehdy uváděla jméno *Mučí huba*.

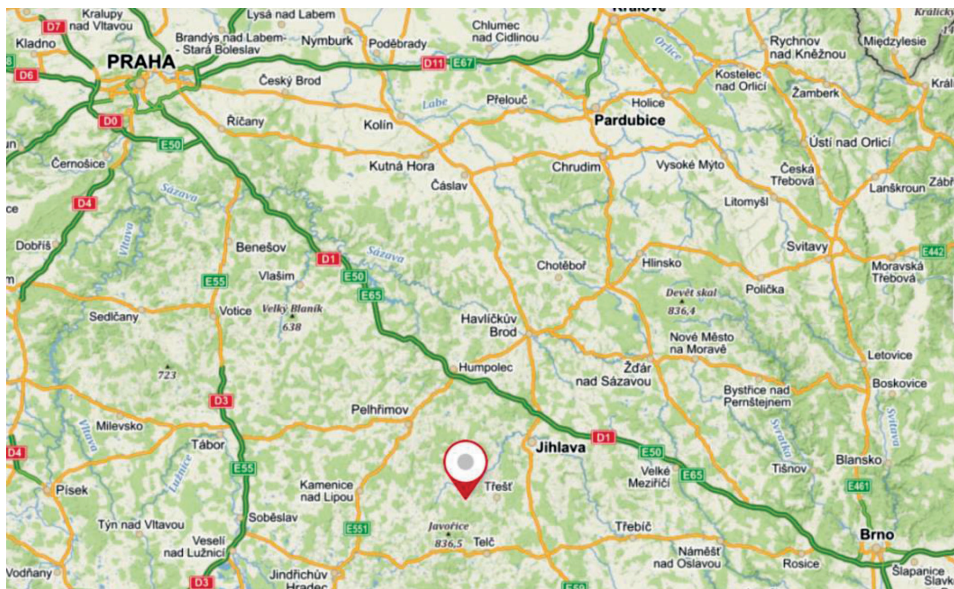
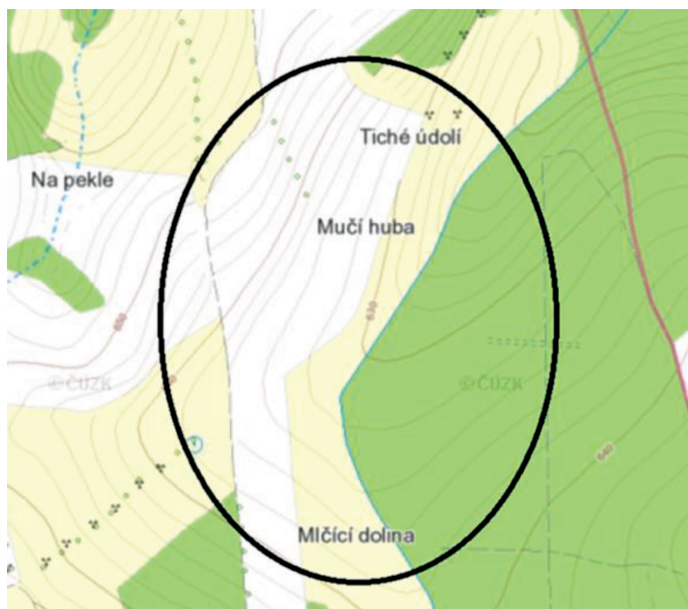
Místní obyvatelé chtěli jméno změnit na *Mlčí huba*, argumentovali, že je to v místě odnepaměti používaný název. Na mapě Centra pro regionální rozvoj Ministerstva vnitra ČR tehdy skutečně byla jména, která jim zdánlivě dávala za pravdu. Okolní pozemky totiž nesly názvy *Tiché údolí* a *Mlčící dolina*, což vedlo k interpretaci, že jde o klidné, tiché místo, kde i „huba mlčí“.

Bohužel na současné mapě aplikace *mapy.cz* už jména *Tiché údolí* a *Mlčící dolina* registrována nejsou.

Jméno *Mlčí huba* i jména obou sousedních areálů vzbuzují pochybnosti. Sousloví *Mlčí huba* lze interpretovat pouze jako jméno větné, s první slovesnou a druhou jmenovou částí, a takto tvořená jména se v korpusu anoikonym z Moravy a Slezska nevyskytují. Soupisy z let 1965 a 1966 z Rácova, Lovětína a Růžené jméno zaznamenávají, z toho Rácov a Lovětín jako dvouslovné, *Mlčí huba*, v Růžené bylo zapsáno jméno pole sousedícího s tímto lesem, předložkové jméno obsahující jednoslovný název: *U Mlčíhuby*. V Růžené bylo tedy pole pojmenováno podle polohy vzhledem k objektu, který na jejím katastru neleží, a v předložkovém jméně bylo obtížné část *Mlčí-* chápat jako přivlastňkové adjektivum a přitom ho neskloňovat, takže v této obci zvolili podobu jednoslovnou. To je také jediný zápis, který eviduje jednoslovné jméno, jež je přece jen blíž východisku, jak bude vysvětleno dále, i když původní motivace se nezachovala.

Až na krátké *i* připomíná toto jméno zpravidla posměšná označení osob podle nějaké činnosti nebo vlastnosti, společensky obvykle nepřilíš kladně hodnocené, a to apelativa i vlastní jména (přezdívková jména patrně většinou vznikla právě z apelativ). Jsou to např. *p/Pudivítr*, *t/Třeštíhlav*, *k/Kratinoha*, *s/Stavinoha*, *k/Kalivoda*, *m/Mastihuba*, *k/Krutibrko*, apod. Samohláska *-i-* je v těchto jménech konekt, nikoli koncovka 3. os. sg. příslušného slovesa 4. třídy.

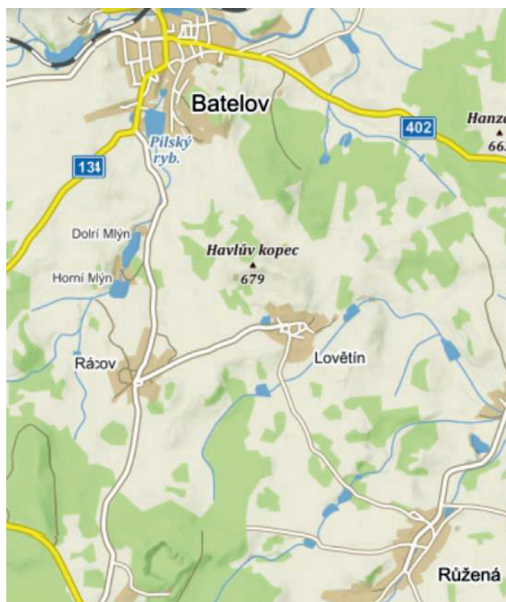
Podívejme se nyní na jména sousedních pozemků *Tiché údolí* a *Mlčící dolina*. Častá jsou jména typu prvního z těchto jmen, tj. adjektivum + substantivum, máme doloženo i několik anoikonym přímo s adjektivem *tichý*, druhý typ je však ojedinělý. Z celého Česka není doloženo ani jedno pomístní jméno obsahující adjektivum *mlčící*, slovesná adjektiva jsou vůbec v pomístních jménech velmi vzácná. Žádné z těchto dvou jmen není zachyceno v soupisech z šedesátých let, což svědčí o tom, že jde ne o jména tradiční, ale nově dotvořená nejspíš za účelem bližšího vymezení částí velkého lesa jménem *Mlčí huba*, a to už na základě mylné interpretace tohoto jména jako označení tichého, klidného místa.

Obr. 5a. Poloha obce Ráčov¹⁰

Obr. 5b. Detail mapy Centra pro regionální rozvoj Ministerstva vnitra ČR z roku 2015, zachycující oblast mezi obcemi Ráčov, Lovětín a Růžena

¹⁰ <https://mapy.cz/>, 17.07.2020.

Obr. 5c. Oblast mezi Rácovem, Lovětínem a Růženou¹¹

Při pátrání o původu jména *Mlčí huba* je třeba nahlédnout dále do minulosti. Dobré vodítko a v podstatě rozluštění problému přináší císařské povinné otisky stabilního katastru, na mapě z roku 1835 je jméno areálu zapsáno jako *MocziHuba*. Německý písař si asi nebyl jistý, zda jde o jednoslovné, nebo dvojslovné jméno, a tak zvolil tuto grafiku. Zápis také svědčí o tom, že už tehdy existovala možnost chápat jméno jako dvojslovné.

Převědeme-li německou grafiku jména na českou, dostaneme podobu *Močihuba*. Protože jména tohoto typu obvykle označují osoby, pozemky až druhotně podle majitelů nebo osob nějak s místem spjatých, vydala jsem se pátrat po osobách zvaných *m/Močihuba*.

Jan Gebauer má ve svém *Slovníku staročeském* z roku 1916 (Gebauer, 1970, 391) heslo **močihub** s významem 'píják'. Zmiňuje i příjmení *Moczihub* a dem. podobu *Moczihubka*, vše z 15. století. Jungmannův *Slovník česko-německý* z roku 1836 (Jungmann, 1836, 481) uvádí: „**močhuba, močihuba, močihub** 'chlastoň, ochlasta, píják' z textů z 15. století. František Bartoš (1906, 204) ve svém *Dialektickém slovníku moravském* píše: **močihuba**, pijan (val.), **močigemba**, pijan (slez.).

Apelativum *močihuba* nalezneme i v novější literatuře: *Průruční slovník jazyka českého*¹² (PSJČ, 910) i *Slovník spisovného jazyka českého*¹³ (SSJČ, 114) mají *močhuba*,

¹¹ <https://mapy.cz/>, 17.07.2020.

¹² <https://psjc.ujc.cas.cz/>, 17.07.2020.

¹³ <https://ssjc.ujc.cas.cz/>, 17.07.2020.

Obr. 6. Mapa se jménem *Moczi Huba* v císařských povinných otiscích stabilního katastru z roku 1835

*močihuba ‘opilec’, oba jako řídké výrazy. Jde sice o slovníky poměrně nové, avšak SSSJČ přebírá údaj z PSJČ, který slovo dokládá citáty z 19. století.

Šlo tedy původně o složeninu základu slovesa *močit* ‘namáčet, smáčet’ a substantiva *huba* ‘ústa’, spojených konektem *-i-*, s významem ‘kdo si namáčí hubu’, tj. metaforicky, snad eufemisticky ‘kdo nezřízeně pije alkohol’. Dnes jde však o slovo neznámé, není doloženo ani v excerptech v *Archivu lidového jazyka* uloženého v Brně, který obsahuje víc než milion nářečních dokladů. Jsou zde zaznamenány jen výše uvedené doklady z Bartošova slovníku, novějšího nic.

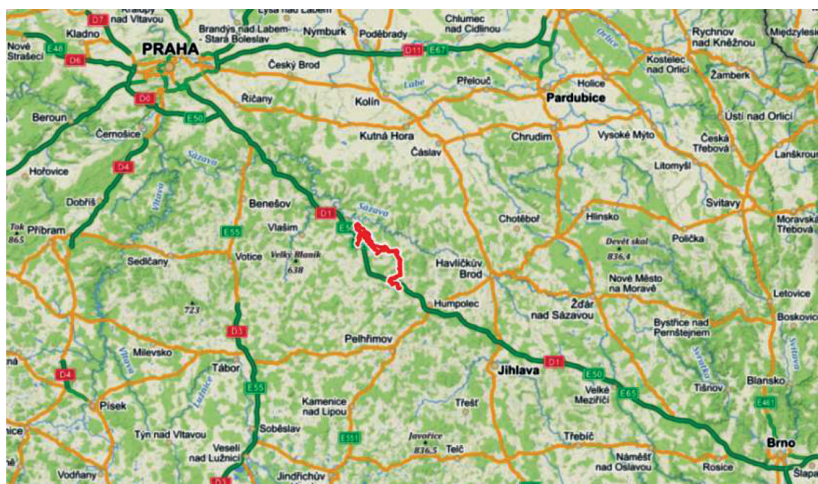
Z toho všeho je patrné, že apelativum *močhub*, *močihub*, *močihuba* bylo nejspíš běžně užíváno v 15. a 16. století, později patrně řídkěji, déle se uchovalo jen v moravských a slezských nářečích. V 15. a 16. století se také nejspíš stávalo motivujícím východiskem přezdívkových jmen a později oficiálních přídomků.

Nejvíce historických dokladů je o rytíři Oldřichu Močihubovi (patrně silném pijanovi), zámeckém pánu v Horních Kralovicích, dnes neexistující obci zatopené vodní nádrží Želivka.

V historických zápisech z Kralovic i z okolních obcí se píše o tom, jak tento rytíř dostal v roce 1436 Kralovice od císaře Zikmunda¹⁴, a v internetové příručce *Rodokmeny, genealogie*¹⁵ je možné se dočíst, že „Pan rytíř Oldřich řečený Močihub z Kralovic byl postavy tlusté, ale patřil mezi znamenité české vladyky“ a dále že „20. 6. 1440 [...] byl v Praze jedním ze šestačtyřeceti voličů spolu s tehďa dvacetiletým Jiříkem z Poděbrad na volbě krále“.

¹⁴ www.zanikleobce.cz, 16.07.2020.

¹⁵ https://www.okoun.cz/boards/rodokmeny_genealogie?rootId=1063843194, 16.07.2020.

Obr. 7a. Vodní nádrž Švihov na řece Želivce¹⁶

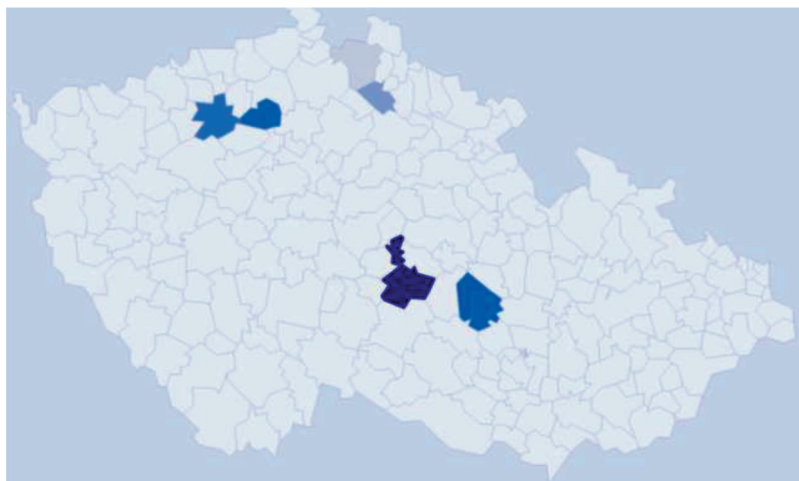

Obr. 7b. Vodní nádrž Švihov na řece Želivce – detail

¹⁶ <https://mapy.cz/>, 17.07.2020.

Jiný, méně významný Močihuba žil zřejmě koncem 16. století na východní Moravě ve Velké nad Veličkou. V *Domovních a sirotčích knihách panství Strážnice* z přelomu 16. a 17. století se píše: „69 Grunt Jíry Močihuby: Letha Páně 1592 podle zápisu kněh starých purkrechtních [...] Jíra vejš psaný koupil grunth ze štvrtí roli pustý za 8 zl.“¹⁷.

Jak je tomu se jménem *Močihuba* dnes? V současnosti existuje webová aplikace *Kde jsme* (kdejsme.cz¹⁸), která umožňuje vyhledat četnost příjmení v rámci Česka. Nikdo s příjmením *Močihub* či *Močihuba* však u nás dnes nežije. Podle *Indexu Slovníku pomístních jmen v Čechách*¹⁹ se ojediněle vyskytuje jen příjmení *Močub* a *Močuba*, a také aplikace *Kde jsme* zachycuje pouze příjmení *Močuba+Močubová*. Jméno *Močub(a)* jednoznačně vzniklo z *Moč(i)hub(a)*, a to patrně po ztrátě etymologické průhlednosti a zániku apelativa. Nelze si nepovšimnout, že dnes se vyskytuje převážně na Českomoravské vysočině, nedaleko Horních Kralovic, kde měl v 15. století sídlo rytíř Oldřich Močihuba.

Obr. 8a. Mapa Česka se zobrazením výskytu jména *Močuba* (největší výskyt na Havlíčkovbrodsku) podle aplikace *Kde Jsme*

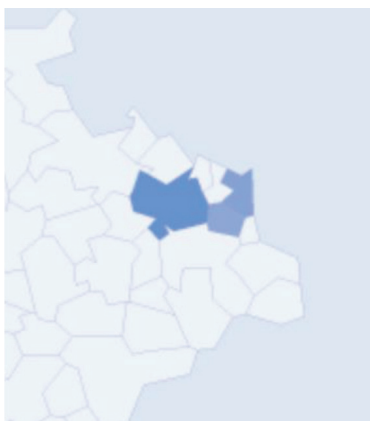
Na Moravě a ve Slezsku se tato jména nevyskytují, ale objevuje se příjmení *Močigemba*, což je počestěný polský ekvivalent jména *Močihuba*. To je v současnosti znamená především v okresech Ostrava, Orlová a Karviná.

V Polsku před několika lety ještě existovala podobná aplikace pro vyhledávání četnosti příjmení, kde bylo možné zjistit frekvenci a územní rozložení příjmení *Moczygemba*. Podle této aplikace se tam vyskytuje v sousedství našich příjmení *Močigemba*.

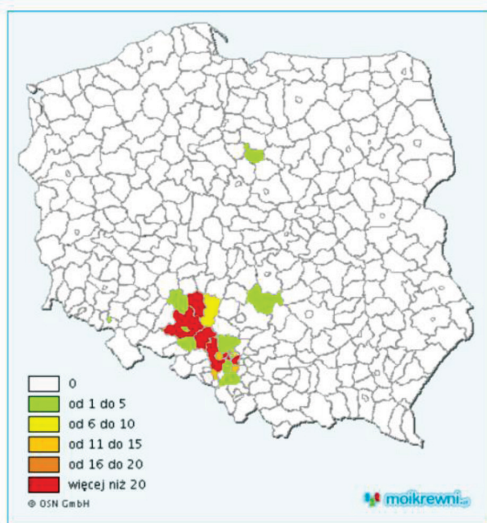
¹⁷ <http://www.panstvistranice.cz/velka-n-vel-mestecko-domovni-kniha/69-grunt-jiry-mocihuby-1422>, 16.07.2020.

¹⁸ kdejsme.cz, 16.07.2020.

¹⁹ <https://spjc.ujc.cas.cz/>, 16.07.2020.

Obr. 8b. Močigemba (*Kde jsme*)

Statystyka: Liczby do nazwiska 'Moczygamba'

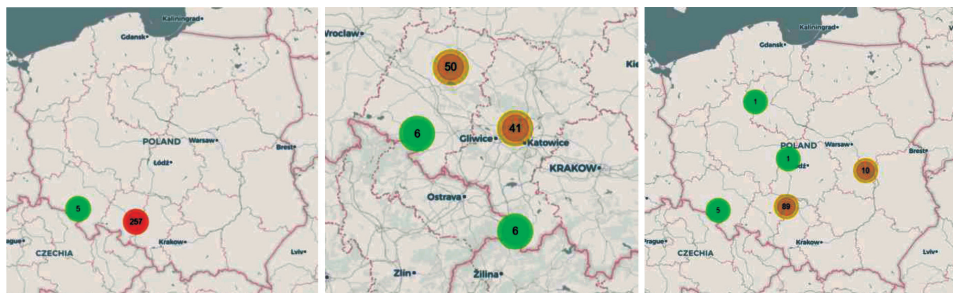

W Polsce są 432 osoby o nazwisku Moczygamba.

Obr. 9. Výskyt příjmení *Moczygamba* v roce 2015

Dnes existuje aplikace *Nazwiska polskie*²⁰, která je sice poněkud méně přehledná, ale zato přináší více informací. Zde se dovíme, že existují čtyři hláskové varianty sledovaného příjmení, a kde se vyskytují: *Moczygamba* – najwięcej osób o tym nazwisku mieszka w: Katowice, Bażany, Borkowice.

²⁰ <https://nazwiska-polskie.pl>, 16.07.2020.

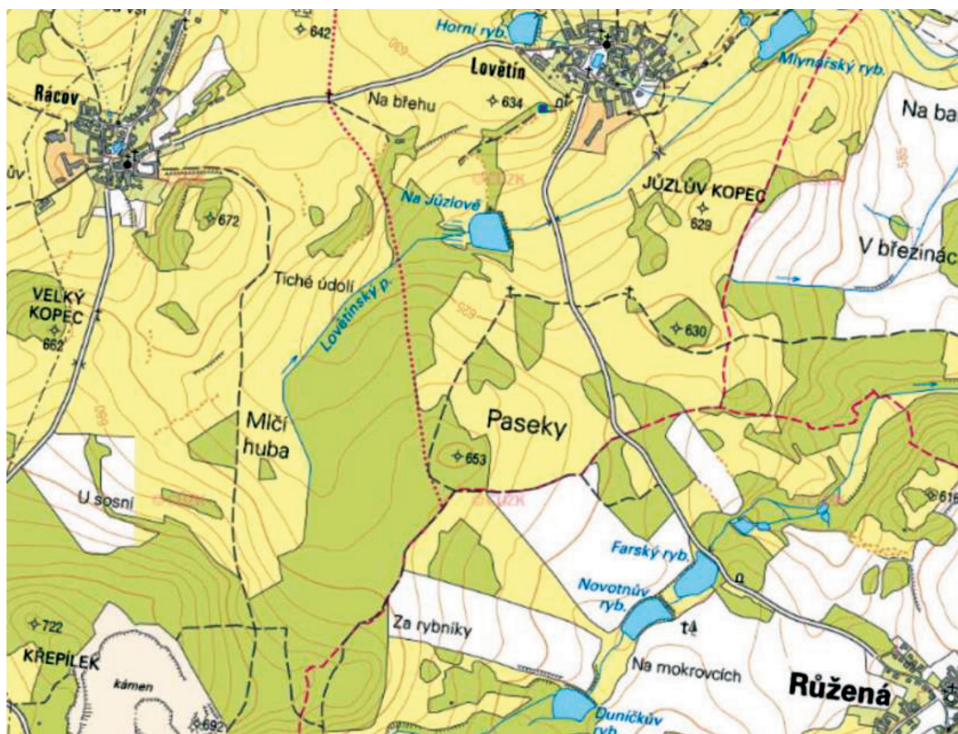
Obr. 10. Výskyt příjmení *Moczygamba*, *Moczygęba* a *Mocigemba* podle aplikace *Nazwiska polskie*

Lze se tedy oprávněně domnívat, že apelativum *močihuba* ‘pijan’, ‘opilec’ a příslušná polská varianta s tímž významem pokrývaly někdy ve středověku česko-jihopolský areál a tam se stávaly východiskem přízvisek osob holdujících alkoholu, apelativum ale zaniklo a uchovalo se jen v polském příjmení *Moczygamba* (s variantami) a v českém *Močub(a)*.

Z antroponym nebo apelativ se běžně stávají anoikononyma nebo do nich vstupují. Apelativum nebo antroponymum *m/Močihuba* bylo s největší pravděpodobností výchozí při pojmenování lesa u Rácova na Českomoravské vysočině. Dnes nelze zjistit, podle jakého *m/Močihuby* byl les pojmenován, zda tam původně vůbec byl les, jaký měl nositel toho jména k místu vztah. Možná byl jeho vlastníkem, v tom případě by však bylo patrně zaneseno v historických záznamech. Rytíř Oldřich Močihuba z Horních Kralovic by to měl do rácovského lesa asi 60 km, koňmo půl dne v sedle, ale bohužel v historických materiálech, které uvádí např. *Vlastivěda moravská*²¹, která jmenuje vlastníky jednotlivých obcí od 13. století, není o vlastnictví Rácova rytířem Močihubou ani zmínka. Možná tam jen pořádal pitky nebo se scházel s dámou. Snad to však tento Močihuba ani nebyl, ale rácovskému lesu dal jméno nějaký jiný, jeho méně významný jmenovec. Apelativum *močihuba* patrně ustupovalo od západu, na česko-moravském pomezí, na východě Moravy a ve Slezsku se zřejmě uchovalo déle. Když se zapomnělo na *m/Močihubu*, po kterém byl les pojmenován, začali si lidé podivné jméno lesa vykládat jinak. Z *Močihuby* vznikla *Mlčí huba*, jméno interpretované jako věttné („kde huba mlčí“), toto jméno však při skloňování naráží na potíže, proto dochází k nové univerbizaci: *U Mlčihuby*. Jména sousedních pozemků *Tiché údolí* a *Mlčící dolina* jsou nová, uměle vytvořená na základě chybné interpretace jména.

Záhadou je, jak z *Močihuby* vznikla úřední podoba *Mučí huba*, dříve vedená na mapě ČÚZK, proti které Rácovští protestovali. Bohužel neexistuje svědectví o podobě jména mezi léty 1835–1965. Jihomoravská nářeční samohlásková změna *o > u*, dnes charakteristická pro tzv. horský typ středomoravských nářečí na Tišnovsku a Blanensku, sice měla v minulosti větší rozsah, ale až do této oblasti nikdy nedosahovala. Nabízí se snad jen vysvětlení zúženou výslovností *-o-* v blízkosti tzv. jihlavského

²¹ <https://www.genebase.cz/cgi-bin/ua.cgi?o=208&a=AJPVMJO>, 14.07.2020.

Obr. 11. Výsek z mapy *Geoportálu ČÚZK* se jmény *Mlčí huba* a *Tiché údolí*

jazykového ostrova osídleného do roku 1945 převážně německým obyvatelstvem, k tomu se pak mohlo přidat ještě mylné chápání slovesa *močit* jako *mučit* 'týrat, trýznit'. Tato podoba však asi existovala jen na mapě, snad ji kdysi vytvořil nějaký úředník, v lidové mikrotoponymii nemá místo. V oblasti se užívá podoba *Mlčí huba*, odtud motivačně vycházejí obě jména sousedních pozemků a také žádost o provedení změny na mapě. Protože toto jméno je nestandardně tvořené, slovtvorně se špatně interpretuje, nelze je skloňovat a vzniklo mylným pojetím výchozí motivace, bylo by nejlepší vrátit se k původní podobě jména, tj. *Močihuba*. Bohužel se tak nestalo, Ráčovským bylo vyhověno a na současné mapě *Geoportálu ČÚZK*²² se tento les jmenuje *Mlčí huba*.

Literatura

- Atlas Linguarum Europae* (1975–), Assen – Amsterdam – Maastricht – Roma – București.
 Bartoš F. (1906, 1970), *Dialektický slovník moravský*, Praha, lingv.ro/index.php?option=com_content&view=article&id=81&Itemid=107, 17.07.2020.

²² <https://geoportal.cuzk.cz>, 14.07.2020.

- ČJA, *Český jazykový atlas*, sv. 1–5, Dodatky, Praha 1992–2011, cja.ujc.cas.cz, 17.07.2020.
- Gebauer, J. (1970), *Slovník staročeský* sv. II: K–N, Praha [přetisk, pův. vydání 1916].
genebaze.cz/cgi-bin/ua.cgi?o=208&a=AJPVMJO, 14.07.2020.
- geoportal.cuzk.cz, 13.–14.07.2020.
- Geršic M. (2013), *Příchod Chorvatů na Valticko a knížecí rod Liechtenstejnů*, Charvátská Nová Ves, Poštorná.
- Hosák L., Šrámek R. (1970), *Místní jména na Moravě a ve Slezsku*, sv. I: A–L, Praha.
- Jungmann J. (1836), *Slovník česko-německý*, sv. II: K–O, Praha.
kdejsme.cz, 16.07.2020.
- liechtensteinove.cz/cz/objekt/allach/83, 14.07.2020.
- Machek V. (1968), *Etymologický slovník jazyka českého*, Praha.
mapy.cz, 09.07.2020, 17.07.2020.
- nazwiska-polskie.pl, 16.07.2020.
- okoun.cz/boards/rodokmeny_genealogie?rootId=1063843194, 16.07.2020.
- panstvistraznice.cz/velka-n-vel-mestecko-domovni-kniha/69-grunt-jiry-mocihuby-1422, 16.07.2020.
- PSJČ, *Příruční slovník jazyka českého*, sv. II, Praha, 1935–1957, psjc.ujc.cas.cz, 17.07.2020.
sncj.ujc.cas.cz, 17.07.2020.
- spjc.ujc.cas.cz, 16.–17.07.2020.
- SSJČ, *Slovník spisovného jazyka českého*, sv. III Praha, 1989 [přetisk 1. vydání z let 1960–1971], ssjc.ujc.cas.cz, 17.07.2020.
- Vlastivěda moravská*, sv. II: *Místopis. Břeclavský okres*, Brno, 1969.
- Vyhlídal K. (1929), *Hlohovecká paměť kniha z r. 1846*, Břeclav.
zanikleobce.cz, 16.07.2020.
- Общеславянский лингвистический атлас [Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas]*, Moskva – Beograd – Wrocław – Warszawa – Krakow – Zagreb – Skopje – Minsk – Bratislava – Praha 1965–.
- Общеславянский лингвистический атлас [Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas]*, řada foneticko-gramatická, díl 9: *Reflexy *tort, *tolt, *tert, *telt, *ort, *olt*, Ed. M. Ireinová, P. Přadková, Praha, 2020, slavatlas.org/index.html, 21.07.2020.